

Baxış bucağı

Mehdi Babayev,

«Professional MÜHASİB» jurnalının baş redaktoru, sərbəst auditor
Audit xidmətlərinin dəyərinin ödənilməsi

Təsərrüfat subyektlərinin rəhbərləri cəlb etdiyi auditorla müqavilə bağlamazdan əvvəl Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası Şurasının qərarı ilə tanış ola bilər (qərar barədə auditora müraciət etmək olar). Təsərrüfat subyektlərinin rəhbərləri bilməlidirlər ki, müəssisə barədə aşağıda göstərilən məlumatlar auditor xidmətinin dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir:

- Müəssisənin illik döviyyəsi. Mal satışının, görülən işlərin və göstərilən xidmətlərin ƏDV-siz dəyəri və vergi mükəlləfiyyəti qiymətlərə təsir edən əsas amildir. Bəzən döviyyənin az olmasına baxmayaraq müəssisənin vergi yükü artıq (ƏDV, mənfəət, əmlak vergisi ödəyicisi) olduqda, qiymətlər artırıla bilər.
- Müəssisənin fəaliyyət növü. Müəssisənin fəaliyyətinin çoxluğu və dairəsi, filiallarının və ya nümayəndəliyinin olması, anbarların sayı əməliyyatların həcminə və auditin aparılması vaxtına təsir edir.
- İşçilərin sayı. İşçilərin sayının çox olması müəssisədə çoxçeşidli, qarışıq və yüksək nəzarətdici xassəyə malik əməliyyatların baş verməsindən xəbər verir. Bu isə audit zamanı müəyyən araşdırma səviyyəsi tələb edir.
- Sənəd döviyyəsi. Müəssisənin döviyyəsinə əsaslanaraq müştərilərdən daxil olan və sifarişçilərə təqdim olunan qaimə-fakturalar, hesab-fakturalar və təhvil-təslim aktlarının sayı, daxil olan və təqdim olunan bank ödəniş tapşırıqlarının və kassa mədaxil və məxaric orderlərinin sayı, sənədlərin tamlığı və düzgünlüyü, aktiv valyuta hesablarının sayı, malsatanların və sifarişçilərin sayı çox və ya az ola bilər. Böyük döviyyələr bir neçə sənədlə rəsmiləşdirilə bilər, lakin auditin aparılmasına az vaxt sərf olunduğundan qiymətlər aşağı ola bilər. Yaxud əksinə, döviyyə aşağıdır, lakin kiçik məbləğlərlə rəsmiləşdirilən çoxsaylı sənədləşmələr olarsa auditin aparılmasına çox vaxt sərf olunduğundan qiymətlər yuxarı olacaqdır.
- Tətbiq olunan mühasibat uçotu proqramı. Mükəmməl mühasibat proqramı tətbiq olunan müəssisələrdə audit sürətlə aparıla bilər. Audit üçün zəruri olan məlumatları mühasibat proqramlarından əldə etmək və nəzarəti həyata keçirmək asandır. Kağız daşıyıcılarında və ya standartlardan kənar formalarda uçotu qurulan, əməliyyatları uyğun qaydada proqramda yerləşdirilməyən, düzəlməyən müəssisələrdə auditin aparılmasında çətinliklər olacağı istisna deyil.
- Müəssisədə daxili nəzarət qaydalarının vəziyyəti. Auditor öz işinin nəticələrini qanunvericiliyə və müəssisədə uçot siyasətinə uyğun tətbiq olunan daxili nəzarət qaydalarına əsasən qiymətləndirir. Daxili nəzarət qaydaları mükəmməl olmayan və ya ona düzgün riayət edilməyən müəssisələrdə auditin nəticələrinin qiymətləndirilməsi o qədər də rahat deyildir.
- Auditin nəticələrinin riski. Bəzən bir saat ərzində qiymətləndirilərək rəy verilməsi mümkün olan bir əməliyyat üçün auditor tərəfindən verilən rəy (hesabat) auditoru gözlənilməz vəziyyətlərə salır. Məsələn, mübahisəli məsələlərin baş verdiyi əməliyyatlar üzrə verilən rəyə görə auditor gələcəkdə məhkəmə qarşısında izahat vermək məcburiyyətində qala bilər. Yaxud da ziddiyyətli məqamlar üzrə qısa vaxtda rəy verən auditor rəyde göstərdiyini sübut etməyin çətinliyini və məsuliyyətini nəzərə alaraq, auditor xidmətinin qiymətini artırmaq məcburiyyətində olur.
- Ezamiyyə xərcləri. Auditin aparıldığı yer kənardadırsa, yol və mehmanxana xərcləri auditin dəyərinə əlavə olunur.

- Digər faktorlar. Məsələn, əvvəlki dövrlərlə auditin aparılması, mühasibin dəyişməsi, axırıncı vergi yoxlaşmasının dövrü də auditə sərf olunan vaxtın müəyyənləşdirilməsinə təsir göstərir.

Bütün bu amillər, yeni əməliyyatların həcmi və tətbiq olunan texniki şərait auditor yoxlaşmasına sərf olunacaq əməyə və vaxta təsir etdiyinə görə, auditin qiymətləri müxtəlif ola bilər. Digər tərəfdən də sifarişçilərlə uzunmüddətli münasibətlər, həmçinin sifarişçidən asılı olmayan amillər, məsələn, auditor təşkilatının əməkdaşı üçün çəkilən investisiya xərcləri də dolayı xərclər kimi qiymətlərə təsir edir. Auditor hesabatlarının hazırlanma müddəti, əsasən, audit olunan təşkilatdan asılıdır. Bir sözlə,

sifarişçi təsərrüfat subyekti audit  c n zəruri məlumatları vaxtlı-vaxtında təqdim etdikdə, auditor hesabatını planlaşdırılan müddətdə hazırlamaq olar.

Hazırda audit bazarında qiymətlər bir peşəkar auditor əməyindən istifadə olunmaqla maliyyə hesabatlarının auditi üzrə xidmətin dəyəri orta hesabla xidmətin başa çatdırılması 3 günədək mümkün olduqda 1000 manatadək, 4-5 gün ərzində mümkün olduqda 1500-2500 manat, 6-10 gün ərzində mümkün olduqda 3000-4500 manat, 10 gündən artıq olduqda isə 5000-10000 manat dəyərində müəyyənləşdirilir.  z brendl rindən istifadə edən böyük auditor təşkilatları isə qiymətlərə xeyli əlavələr edirlər.  unki həmin təşkilatlar  z brendl rini qoruyub saxlamaqdan ötrü böyük x rc r çəkir və işçiləri, əməkdaşları  c n iri investisiyalar qoyurlar ki, bu da həmin təşkilatlar  c n əlavə x rc r yaradır.